

Merjeno s političnim vatlom se nam razločevalna, izključljivostna politična kultura kulturnikov izkaže kot velikokrat neokusno in včasih že prav nekulturno občevanje med ljudmi, ki niso sposobni potujene kalkulacije posledic svojih dejanj. A merjenje s političnim vatlom je v slovenski politični kulturi še neuveljavljena novotarija, ki v kulturi kot zibelki slovenstva še ni dobila domovinske pravice. Ogroženi kulturniški etos politike pa topos politične kulture zapopade kot Arhimedovo točko, s katere je mogoče politiki brati moralne pridige, npr. da moramo imeti za danes edino resnično obliko politične kulture demokratično politično kulturo, ki je zaradi pomanjkanja demokratične tradicije, gospodarskega zastoja, negacije krščanskega izvira njihove moralne osnove, pomanjkljive vzgoje in ostalih "objektivnih okoliščin" pač nimamo.

Zbornik "Demokracija in kultura" lahko tako v tej optiki beremo kot politično potezo kulturništvu - pokazati politikom, da lahko v posvečenem občestvu knjige eminentni intelektualci(ke) različnih svetovnonazorskih in političnih opredelitev ter strokovne usmeritve ne glede na razlike sobivajo zamejeni z represivno toleranco skupnih knjižnih platnic.

Dejansko pa je največji tolerančni dosežek zbornika in s tem prispevek k demokratični kulturi nasploh, da so v njem svoj prostor našli tudi nekateri mlajši družboslovci, ki se niso zadovoljili z razsipanjem mnenj o tem, kaj naj bi politična kultura bila, zakaj pri nas ni taka kot naj bi bila in kaj bi bilo potrebno storiti, da bi bila kot naj bi bila, temveč so se lotili pojmovnega in konceptualnega razmisleka o izvoru pojma, njegovi vsebini in aplikaciji na Slovenijo ter o teoretičnih utemeljevanjih raziskovanja politične kulture. Navzkrižno, dialoško branje dokazovanj Igorja Lukšiča o determiniranosti slovenske politične kulture s protireformacijskim duhom netolerantnosti, ki se v slovenskih inačicah korporativizma v tem stoletju izraža kot netolerantnost do carstva abstraktnega sveta razvite blagovne ekonomije in mo-

derne politike s kritično-teoretičnim pristopom J. Kolenca, ki v naslonitvi na Habermasa poudarja pomembnost raziskovanja "posredujočih struktur" (stranke, organizirani interesi) za razumevanje avtonomije politične sfere do kulturnih vrednostnih sistemov, bi bilo lahko obet, da bomo v bližnji bodočnosti doživeli kulturni šok našega kulturniškega premlevanja politične kulture. Od leta 1973, ko je izpod peresa dr. Staneta Južniča nastalo prvo in do sedaj edino resno zastavljeno delo o politični kulturi, so se vsaj na področju posredovalnih struktur tudi zaradi kulturnikov zgodile spremembe, ki jemljejo samoumevnost kulturnega determinizma kot pristopa v razumevanju politične kulture.

Enajsta šola bi morala za domačo nalogo kulturnikom naložiti vzpostavitev polja dialoškeosti onstran represivne tolerance skupnih platnic. Dokler pa bodo na hitro sestrikanne uvodne misli ostale nepodpisane, njeno ravnateljstvo za kaj takega ne bo imelo pedagoškega pedigreeja.

Andrej Klemenc

Thomas More - krščanski humanist

Izbrani angleški spisi

Izbor, prevod in komentarji:
Lilijana Žnidaršič

Mohorjeva družba, Celje,
1992

Do sedaj smo poznali Thomasa Mora v slovenskem prostoru kot avtorja **Utopije** (prevod je izšel l. 1958). Socialistično-komunistične interpretacije tega dela so opredeljevale Mora kot začetnika utopičnega socializma, prvega utopičnega komunista ipd. (Kautsky je imenoval Mora za očeta utopičnega socializma). Šlo je za izrazito enostranske in ideološko obarvane interpretacije, ki so vplivale tudi na sloven-

ske filozofe - politike (Ziherl in drugi), od katerih pa se nihče ni Mora resneje lotil. Tudi spremna študija slovenske izdaje Utopije je bila delo srbskega sociologa Vojina Milića ter sloni na zgoraj omenjenih interpretacijah.

S prevodom izbranih odlomkov iz Morovih angleških spisov pa je za Slovence ta enodimenzionalnost v razumevanju Mora prekinjena. Utemeljitelj/začetnik utopičnega socializma/komunizma se nam sedaj razkriva kot kristjan, točneje - katolik, zvest (za ceno svojega življenja) katoliški Cerkvi. Morda se bomo še zdaj začeli zavedati, da je katoliška Cerkev Mora leta 1935 proglasila za svetnika.

Žnidaršičeva je uvrstila v izbor predvsem tiste odlomke, ki pričajo o Moru kot kristjanu (ta tendenca je takoj opazna; nakazana je že v samem podnaslovu) in človeku. Zato so ob dveh Morovih biografijah (*Življenje Janeza Pica, grofa Mirandolskega* in *Zgodovina Riharda III.*) v ospredju njegova pisma in duhovni spisi (*Dvogovor o tolažbi v stiski*, *Štiri poslednje reči*, *O Kristusovem trpljenju*), ki razkrivajo Morovo notranjo dramo; strah pred mučenjem in smrtjo (po njegovem mnenju je bil ta strah večji kot bi se spodobilo pravemu kristjanu), strah pred tem, da bi ne bil dovolj trden v trpljenju, hkrati pa kažejo tudi njegovo zaupanje v božjo po-moč. Skratka, ti teksti nam govorijo o človeku, ki ostaja vsem skušnjavam, strahovom in zvest notranji negotovosti navkljub zvesti svoji vesti - zvest Bogu, ki je sicer zvest kraljev podložnik, a še prej: zvest božji služabnik.

Poglavje zase pa so Morovi polemični spisi: *Dvogovor, ki zadeva herezije*, *Ponižne prošnje duš*, *Ovržba Tyndalovega Odgovora*, *Apologija*, *Zavzetje Salema (Jeruzalema) in Bizanca* ter *Odgovor na zastrupljeno knjigo*. Tovrstnega pisanja se je lotil na prošnjo londonskega škofa Tunstalla, a ga je k temu kmalu prisililo tudi imenovanje za lord kanclerja (25. 10. 1525). Osnovne teme teh spisov so naslednje:

- a) obramba (katoliške) Cerkve,
- b) obramba duhovnikov,

c) odnos do protestantov.

ad a) Za Mora je edino rimokatoliška Cerkev tudi Kristusova Cerkev in zato tudi edina, ki zna pravilno razlagati Sveto pismo. Predvsem v polemiki s Tyndalom zagovarja Cerkev kot družbo, ki je živa, spoznavna na zunaj (in ne nevidna), kot skupnost, v kateri se Bog stalno razodeva. Hkrati s tem pa je Cerkev tudi nezmotljiva (ne more se "nikoli motiti v nobeni bistveni točki, v katero smo od Boga obvezni verovati"; p. 135).

ad b) O pokvarjenosti duhovnikov razpravlja More predvsem v *Dvogovoru, ki zadeva herezije*. Pri tem se nasloni na Ezopovo basen, v kateri vsakdo nosi na rami dve možnji. V tisto, ki mu visi na prsih, spravlja napake drugih ter vanjo pogosto pogleda. V drugo pa naloži vse svoje napake, si jo zadane na hrbet in nikoli ne pogleda noter. A vanjo gledajo drugi, ki gredo za njim. Takšna dvojna morala je skupna vsem ljudem in tako duhovniki kot laiki grešijo v istih stvareh, s tem da ljudje raje gledamo na pregrehe duhovnikov kot na svoje; vendar More priznava, da je duhovnikov greh toliko večji, kajti njegova dolžnost je biti boljši. Istočasno pa More svari tudi pred posploševanjem ravnanja enega slabega duhovnika na vso duhovščino.

ad c) Med najzanimivejša področja, s katerimi se ubadajo številni morologi vse do danes, sodi zagotovo Morov odnos do protestantizma, ki se je v drugi polovici dvajsetih let 16. stoletja tudi na Otoku vedno bolj širil, pa tudi vloga, ki jo je imel (glede na svojo funkcijo v kraljestvu) pri preganjanju hereetikov. V napadih, ki jih je bil deležen, so mu nasprotniki namreč očitali poleg pristranskosti do duhovščine tudi krutost pri ravnanju s krivoverci. Res je, da je More sodeloval pri razkrivanju nekaterih primerov krivoverstva (tudi takih, ki so se končali s sežigom na grmadi), vendar je bil sam v veliko večji meri aktiven pri cenzuriranju reformatorskih spisov. Ob vseh nasprotujočih si mnenjih o Morovi vlogi v boju s protestanti lahko vendarle potegnemo črto in zapišemo nekaj ugotovitev, ki sledijo iz njegovih pole-

mičnih tekstov (predvsem *Dvogovor, ki zadeva herezije, Apologija in Zavzetje Salema in Bizanca*). More je bil vsekakor otrok svojega časa. Zanj so heretiki izdajalci Boga, izdajalci Kristusove Cerkve in edino učinkovito sredstvo za uničenje njihovih herezij so bili tedaj veljavni zakoni in sodni procesi, ki so jih izvajali na podlagi teh zakonov. Zato nasprotuje zahtevi, da bi se cerkvenim sodiščem vzela pristojnost razsojanja v primerih krivoverstev. Tudi s predlogom, da bi odpadnike najprej s prepričevanjem skušali vrniti na pravo pot in bi sodni postopek uporabili le kot zadnjo možnost, se ne strinja. "Kar zadeva herezije, sovražim te njihove pregrehe, ne pa njihovih oseb; silno rad bi, da bi se prvo uničilo in drugo rešilo" (p. 169), se zagovarja v *Apologiji*. Iz teh spisov je moč zaslutiti, da je (krščanski) Bog za Mora najprej *pravični* Bog; ljubezen je na drugem mestu. Najprej Bog kot strog a pravičen Sodnik in nato usmiljen Oče. In če izhajamo iz te predpostavke, potem laže razumemo njegov strah pred pogubljenjem, pred peklom ter s tem povezano skrb za duše; kristjani naj raje herejo nabožne, pravoverne spise kot pa da bi se seznanjali s krivoverskimi knjigami. "Boljše je (kot pravi Hieronim), da nekatere stvari ostanejo nepoznane, kakor da poznavanje le-teh prinese nevarnost" (p. 178). Že samo pripovedovanje preprostim ljudem o herezijah (ne da bi jih istočasno spodbijali) se mu zdi bogokletno, kajti zaradi takih stvari lahko mnogi odpadejo od vere. Prav zaradi te nevarnosti More vztraja, naj se od vsakogar, četudi herezij, o katerih pripoveduje, ne zagovarja trmasto in mu torej ni mogoče dokazati, da je v resnici heretik, zahteva, naj te herezije s prisego zanika. (O tem vprašanju se takrat še škofi med sabo niso strinjali).

Glede na do sedaj povedano o Morovi skrbi za pravovernost kristjanov (katoličanov) je zanimivo prebrati dodatek, ki ga je Žnidaršičeva vrstila v izbor, in sicer odlomek iz *Utopije* (izšla 1516), kjer Hitlodej pripoveduje o verstvih na tem otoku. Tu se namreč prepletajo različne veroizpovedi, vsem pa je skupna vera v posmrtno življenje duše

pa tudi to, da po smrti vsakdo prejme plačilo za dobro, ki ga je bil storil v življenju, pa tudi kazen za vse, kar je bil naredil slabega. Vsekakor so to skupne točke s krščanstvom. Hitlodej seveda ne pozabi povedati, da so Utopijci začeli v velikem številu prestopati v krščanstvo, potem ko so se seznanili z njim. Za vse vere v Utopiji pa je značilno tudi, da nihče ne sme siliti drugega, naj spremeni svojo vero; in četudi bi bila med vsemi verami samo ena prava - če "vlada med posameznimi verami umerjeno in pametno razmerje, potem prava vera prej ali slej s *silo svoje resnice* (podčrtala J. K.) prevlada druge in se dvigne nadnje" (p. 244). Osnovno načelo je torej strpnost. Glede na letnico izida Utopije se seveda pojavljajo različni problemi. Utopija je bila napisana pred verskim razkolom - ali so torej Mora življenjske in zgodovinske okoliščine prisilile, da je ob neposrednem soočenju z "ogroženostjo" svoje vere spremenil odnos do drugače mislečih (t.j. do protestantov)? Ali pa je More v Utopiji meril na pokristjanjevanje skoraj četrto stoletja prej odkritih indijanskih plemen; je bil torej v svojih razmišljanjih blizu nenasilnemu pokristjanjevanju B. de Las Casasa. V kolikšni meri lahko govorimo o Moru kot protislovní osebnosti (G. Burnet, J. A. Froude, A. Fox)? Ali pa morda protislovnosti pri njem ni, kot trdijo nekateri (npr. R. W. Chambers)? Vprašanj je ogromno.

Slovenski izbor Morovih angleških tekstov je avtorica opremila z natančnim opisom Morovega življenja in ustvarjanja ter s predstavitvijo razvoja morologije vse do danes. Oboje se izvrstno dopolnjuje s posebnimi komentarji na začetku in s podrobnimi opombami na koncu vsakega spisa posebej, pri čemer je treba omeniti tudi bogato slikovno opremljenost. Poleg kratkega pregleda Morovega življenja v letnicah je še posebej dragocen obširen seznam virov in literature, ki obsega vse, od seznama bibliografij do biografskih del in študij. Obsežen opus, ki žal pokaže, kako skromen je slovenski prispevek. Morda se bo v prihodnje to razmerje spremenilo.

Jasna Kamín